

Koloniale wandeling Lochem: fabrikanten en oud-Indisch gasten

Verhalen

De Cloese

Landgoed De Cloese is een kasteel dat gebouwd is op een pol in de Berkel rond 1530. Het kasteel werd gesticht door de Lochemse pastoor Sweder van Kervenheim en was tot 1745 in handen van de landadel in Gelre. In dat jaar werd het kasteel verkocht aan Frans Jan van Heeckeren tot Enghuizen. Daarna veranderde het kasteel nog regelmatig van eigenaar tot het in 1928 in handen kwam van Johannes Sikesz (1884-1935), mede-eigenaar van de NV Cacao- en chocoladefabriek Sikesz in Amsterdam. Het bedrijf gevestigd aan de Brouwersgracht 152-156 importeerde tevens ruwe suiker en zuidvruchten. De Cacao- en chocoladefabriek van de gebroeders heeft een tijd samengewerkt met Kwatta NV en werd in 1924 door dit bedrijf overgenomen. Het bedrijf Kwatta werd in 1883 opgericht door P. de Bondt en Jozef Gustaaf van Emden. Van Emden was vanaf 1865 tot 1877- dus net na de afschaffing van de slavernij in Suriname- directeur-administrateur van de cacao-plantage Kwatta, in de buurt van Parimaribo. Kwatta zou een vierde betekenen en verwijzen naar het feit dat een vierde deel van het chocoladerecept uit cacao bestaat. Een andere verklaring verwijst naar quatto een grote zwarte slingeraap, ook wel bosduivel genoemd, die in het Surinaamse oerwoud leefde.. In 1937 kwam het kasteel in handen van de Nederlandse Handel-Maatschappij, opgericht in 1824 op initiatief van koning Willem I (grootaandeelhouder), met het doel de handel tussen Nederland en Nederlands-Indië te bevorderen. In 2003 kwam het kasteel in handen van een projectontwikkelaar die er appartementen in liet bouwen.

De Heest

Landgoed De Heest is meer dan 500 jaar oud en werd in het begin van de 20ste eeuw grondig verbouwd. Het huis werd begin 20ste eeuw door de eigenaar, baron van Heeckeren, verhuurd aan Pim Noothoven van Goor. Pim is een nazaat van Gerrit Benjamin van Goor (Buren, 1816- Gouda 1871) die in 1839 in een boekhandel en drukkerij begon en succes had met het uitgeven van onder andere Kramers schoolwoordenboeken. Na zijn overlijden werd de zaak overgenomen door zijn zoons. Zij verkochten de boekhandel, breidden de uitgeversactiviteiten uit en verhuisden de zaak naar Den Haag. Zoals vele Nederlandse uitgeverijen openden ze ook een vestiging in Batavia in het toenmalige Nederlands-Indië. Pim Noothoven van Goor (1881 -1932) was een dandy die leefde van het familiefortuin en niets anders deed dan reizen en feestvieren. Het verhaal gaat dat hij de beroemde danseres Isadora Duncan(1877-1927) in het koetshuis van het landgoed liet wonen, maar dat kan helaas niet bevestigd worden. Isadora maakte een weergaloze indruk rond 1900 op haar tijdgenoten. Zij geldt nog steeds als het symbool bij uitstek voor het vrijheidsstreven van de nieuwe kunst in de dans. Ze brak met de strakke normen van het klassieke ballet.

Nieuweweg

Niet alleen bij de fabrikant Hoffman, die waarschijnlijk zelf nooit in Indië is geweest, was Lochem in trek. Ook bij Nederlandse en Indische mensen die Lochem waarschijnlijk kenden uit de tijd dat ze studeerden aan de Tropische Landbouwschool in Deventer gingen er graag wonen na hun Indië tijd of brachten er hun verlof door. Lochem werd door oud-Indisch gasten gezien als een aangenaam stadje om te wonen. Men bouwde zelf ook en koos dan echte Indische namen voor de huizen zoals

Pondok en Roemah Senang Sekali. Hotel Stad Lochem (links in de bocht, nu appartementen) dat in 1880 de deuren opende aan de Nieuweweg adverteerde zelfs in het *Soerabaja's Handelsblad*. Behalve hotels had Lochem ook diverse pensions voor Indische verlofgangers zoals Nieuweweg 38 tot en met 42. Deze huizen zijn herkenbaar aan hun Indische serres en veranda's. De leerfabrikant Naeff bouwde de huizen aan de Nieuweweg 7, 8 en 10 speciaal voor Indische mensen. Soms was het moeilijk voor oud-Indisch gasten om rond te komen van het kapitaaltje dat ze verzameld hadden. Dan was het armoe troef. De Nieuweweg werd door de mensen uit Lochem wel uitgemeakt voor blikkenschooiersbuurt omdat goedkoop blikvoedsel nog net betaalbaar was voor deze repatrianten.

Villa Java

De eerste uitleg van de stadskern van Lochem was de zogeheten Indische wijk met als centrum de villa Java die in 1841 werd gebouwd door de textielfabrikant J.G.H. Hoffman. Juist in Hoffmans tijd ging in de textielindustrie de productie flink omhoog doordat bij het weven de smietsspoel werd vervangen door de snelspoel. Daardoor kon men driemaal zo snel weven. Hoffman bezat veertien weefgetouwen die voor de helft door kinderen werden bediend. Dat kinderen twaalf uur per dag op het getouw zaten vond men toen de gewoonste zaak van de wereld. Vaak kregen ze 's avonds nog een uur of langer les in lezen en schrijven van de stadsschoolmeester. Behalve uit eigen bedrijf betrok Hoffman de katoen van een flink aantal thuiswevers bij wie hij een weefstoel had geplaatst. Het was de eerste nijverheid van enige omvang in Lochem. Hoffmans bedrijf kon floreren doordat hij zaken kon doen met de in 1824 op initiatief van koning Willem I opgerichte Nederlandse Handel-Maatschappij. Aan de ene kant kreeg deze onderneming van de regering bijna een monopolie op de handel op Nederlands-Indië. Aan de andere kant fungeerde zij in Nederland als een soort nationale investeringsmaatschappij. In Lochem bijvoorbeeld had zij een ontvangstkantoor gevestigd waar Hoffman zijn textiel kon afleveren. De Nederlandse Handel-Maatschappij verscheepte zijn producten naar Nederlands-Indië en bracht ze daar met flinke overheidssteun op de markt. In Nederlands-Indië kocht de handelsmaatschappij tegen een lage prijs de tropische producten op die de Javaanse bevolking verplicht was te verbouwen voor de Europese markt, zoals suiker en koffie. Door dit systeem van goedkope productie van tropische exportgewassen en een gegarandeerde koloniale afzetmarkt kon Nederland zijn schatkist spekken en zijn industrie stimuleren. En niet alleen in Lochem. De Twentse textielindustrie dankte zijn opkomst aan de 'katoentjes' die het produceerde voor de Nederlands-Indische markt. Tegen 1840 toen de inkomsten van de fabrikanten een recordhoogte bereikte, rijpte bij Hoffman een lumineus plan. Hij zou buiten de gracht een nieuw centrum stichten, met als inzet de bouw van een villa voor hem en zijn gezin annex katoenweverij. Daarna wilde hij een kerk met pastorie bouwen voor de Afscheidenen, een uiterst kleine minderheid in Lochem, die ertoe moest bijdragen dat deze groep een beter aanzien kreeg. De kerk met pastorie kreeg de naam Sumatra. Het verhaal gaat dat de weg tussen beide panden destijds Straat Soenda heette. Na 1840 daalden de inkomsten van de fabrikanten die textiel leverden aan de Nederlandse Handel-Maatschappij. In 1844 werd een dieptepunt bereikt. De Javaanse markt was overvoerd en de regering begon de subsidies in te trekken. Op 30 juni 1846 bood Hoffman noodgedwongen zijn bezit te koop aan. Hij verkocht alleen Java en verhuurde het pand Sumatra. In 1848 had hij zoveel schulden dat hij maar één oplossing zag. Hij emigreerde naar Amerika met zijn vrouw, zes dochters en een zoontje, geboren nog net voor hij naar Amerika uitweek. Met het vertrek van de familie kwam ook een eind aan de eerste kerkgemeenschap van de afgescheidenen in Lochem.

Bronnen:

Hof van Gelre route. Stadswandeling door Lochem

De Poort van Lochem. Wandeling door het unieke coulisselandschap rond de Lochemse Berg en de prachtige Berkelvallei

Monumenten in Nederland. Gelderland (2000-)

www.hoffman.nl/genealogie/Nieuwstad/Lochem

www. Kastelen in gelderland.nl Kastelen /cloese en de heest

land van lochem 2008-01 16-24